

Nový občanský zákoník a jeho vliv na koncepční změny v civilním procesu

Koncem prosince 2012 vláda projednala návrh nového zákona o tzv. zvláštních typech řízení a předlohu tzv. harmonizační novely Občanského soudního řádu, které mají jako procesní protějšek doprovodit nový civilní kodex.¹ Připravované procesní předpisy obsahují zásadnější procedurální inovace, na kterých lze do jisté míry zdokumentovat pravděpodobný vývoj českého civilního procesu, bez ohledu na to, zda se nové instituty prosadí již v rámci chystaných legislativních změn nebo o něco později. Proto pokládám za potřebné seznámit čtenáře s podstatou některých novinek i s praktickými obtížemi a s teoretickými nejasnostmi, které v případě jejich zavedení zřejmě vyjdou najevo.² Pokud se obdobná legislativní řešení u nás v nedávné minulosti vyskytla, zmiňuji i tyto dřívější pokusy.

JUDR. KAREL SVOBODA PH.D., KRAJSKÝ SOUD
V PLZNI, PŘÁVNICKÁ FAKULTA UP V OLOMOUCI

Směšování předběžných řízení a řízení ve věci samé. Podmiňování hmotného práva jiným hmotným právem

Řízením ve věci samé rozumíme procesní postup, jímž soud nalézá hmotné právo a který vrcholí vnesením závazného a nezměnitelného meritorního rozhodnutí.³ Řízení o předběžném opatření sice také vede k závaznému verdiktu, avšak pozbývá účinků v souvislosti s vnesením rozhodnutí ve věci samé (§ 77 odst. 1 o. s. ř.). Smyslem řízení o předběžném opatření není nalézáni hmotného práva, ale prověřování, zda je třeba prozatímně (do právních účinků meritorního rozhodnutí) upravit poměry účastníků nebo zabezpečit výkon již existujícího nebo budoucího exekučního titulu.⁴

Právě vymezené rozdíly mezi rozhodnutím ve věci samé a předběžným opatřením však zákonodárce poslední dobou rozvolňuje. Stejně tak se stává, že procesní předpisy poskytují plnohodnotnou procesní ochranu nositeli určitého hmotného práva jen tehdy, když je navrhovatel zároveň nositelem ještě dalšího svébytného hmotného práva. Obou popsanych nepatřičností se zákonodárce dopustil při zavedení speciálního předběžného opatření na ochranu před domácím násilím. Tímto předběžným opatřením soud ukládá osobě, která podle indicií dodaných navrhovatelem ohrožuje život, zdraví, svobodu nebo důstojnost navrhovatele, aby opustila společné obydlí a zdržela se setkávání s navrhovatelem (§ 76b o. s. ř.).⁵

Právo na ochranu tělesné i duševní integrity je autonomním hmotným právem (§ 11 a násl. obč. zák.), které je možné postavit najisto až bě-

hem skutečného nalézacího řízení o tomto (nikoli o jiném) hmotném právu. Sankci za jeho porušení (např. povinnost opustit společné obydlí) nelze bezvýjimečně podmínit existencí jiného hmotného práva navrhovatele (např. spoluvlastnictvím společného obydlí). Jinak by nebylo možné poskytnout subjektu, do jehož práva na tělesnou a duševní integritu bylo zasaženo, komplexní ochranu. Z těchto logických předpokladů však o. s. ř. prozatím nevychází. Podle § 76b odst. 4 o. s. ř. soud může o prodloužení doby trvání předběžného opatření rozhodnout jen tehdy, když bylo zahájeno řízení, jehož předmětem je řešení práv a povinností účastníků řízení k prostorám, v nichž mají účastníci společné obydlí.⁶ Takové řízení však navrhovatel v řadě případů nemůže vyvolat, protože mu právo ke společnému obydlí nepřislouží, např. proto, že původně společný byt účastníků byl převeden na jejich dítě.⁷

Vládní návrh ZZŘ na právě popsany nedostatky reaguje a koncipuje právo na ochranu před domácím násilím jako samostatné hmotné právo, které navazuje na § 751 a násl. NOZ. Po účinnosti nového kodexu již nebude podmínkou, aby navrhovatel, do jehož osobní integrity je „násilníkem“ zasahováno, byl nositelem ještě

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² Tento článek vychází z legislativních předloh zákona o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZZŘ) a tzv. harmonizační novely o. s. ř., jak byly projednány při zasedání komise Ministerstva spravedlnosti ve dnech 2. – 4. 12. 2012 v Přední Labské u Špindlerova Mlýna.

³ Srov. s Hora, V. *Československé civilní právo procesní*. Díl II. Praha: vlastním nákladem, 1932, s. 106–107.

⁴ Viz např. Jäger, J. *Řízení ve věci poskytnutí předběžné právní ochrany v německém a v českém právu. Právní rozhledy* č. 5/1998. – O problematice právní moci a vykonatelnosti soudních rozhodnutí blíže pojednává např. Dvořák, B. *Právní moc civilních soudních rozhodnutí*. Praha: C. H. Beck, 2008.

⁵ Tento typ předběžného opatření byl zaveden novelou o. s. ř. č. 59/2005 Sb.

⁶ Viz Drápal, L., Bureš, J. a kol. *Občanský soudní řád I. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 458.

⁷ Srov. s usnesením Krajského soudu v Praze sp. zn. 32 Co 297/2012.

dalšího hmotného práva ve vztahu k obydlí, které s „násilníkem“ sdílí. Předběžné opatření na ochranu před domácím násilím sice zůstává zachováno, avšak posléze navazuje na řízení ve věci samé, jehož předmětem je prokazování míry intenzity domácího násilí a stanovení přiměřené a dočasné sankce za zásah do tělesné nebo duševní integrity poškozeného.⁸

Na druhé straně návrh harmonizační novely o. s. ř. (jež doprovází ZZŘ) počítá se zcela novým typem řízení „o žalobách z rušené držby“. Podle § 178 odst. 1 návrhu domáhá-li se držitel nemovité věci zákazu provádění nebo odstranění stavby z důvodů, že může být provedením nebo odstraněním stavby ohrožen, soud návrhu bez slyšení žalovaného do 15 dnů od zahájení řízení vyhoví. Jednání není třeba nařizovat. Podle § 179 odst. 1, 2 návrhu se soud omezí pouze na zjištění poslední držby a jejího svémocného rušení. Nepřihlédne k námitkám o právu k držbě a o povaze držby. Uplatnění námitky žalovaného, že žalobce proti žalovanému získal nepravou držbu nebo ho z držby vypudil, tím není dotčeno. Navrhovaná procesní úprava má být reakcí na ust. § 1004 NOZ, podle něhož se držitel nemovité věci může domáhat po stavebníkovi zákazu provádění stavby, je-li jeho držba zásadním způsobem ohrožena nebo narušena. Žalobce však podle citovaného ustanovení neuspěje, pokud neuplatnil své námitky vůči provádění stavby v již probíhajícím správním řízení, případně hrozí-li dalším neprováděním stavby přímé nebezpečí nebo složil-li žalovaný jistotu, že věc uvede v předešlý stav a nahradí škodu, ukáže-li se v řízení ve věci samé, že stavbu nebyl oprávněn provádět.

Navrhovaná ust. § 178 a násl. o. s. ř. byla ze strany vládní zmocněnkyně pro lidská práva kritizována s tím, že pokud procesní předpisy vyloučí slyšení žalovaného a jednání ve věci samé, neposkytují straně žalované příležitost reagovat na návrh ve smyslu občanského zákoníku složením jistoty nebo namítnutím hrozby přímého nebezpečí. Soud rovněž nebude moci nijak zjistit, zda navrhovatel splnil podmínku vznesení námitek v územním či stavebním řízení ani další okolnosti případu. Hmotněprávní úprava v občanském zákoníku se tak stane de facto zbytečnou.⁹ Se stanoviskem zmocněnkyně se lze ztotožnit, protože ochrana poslední pokojné držby podle § 1004 NOZ je koncipována jako dočasná, zjevně předpokládá, že po verdiktu soudu o zákazu rušení poslední pokojné držby dojde ke skutečnému řízení ve věci samé, v němž se soud bude zabývat veškerými relevantními skutečnostmi, jako jsou např. oprávněnost poslední pokojné držby nebo existence jiného hmotného práva, na jehož základě lze

stavbu provádět. Zákonodárce tedy měl na ust. § 1004 NOZ zareagovat tak, že ustaví nikoli zvláštní typ nalézacího řízení, ale zvláštní typ předběžného opatření na ochranu poslední pokojné držby, na který bude navazovat řízení ve věci samé, v jehož rámci soud projedná veškeré pro meritorní rozhodnutí podstatné skutečnosti.

Návrh procesní úpravy ochrany držby podle § 176 a násl. o. s. ř. se dopouští stejné nedůslednosti, jako tomu prozatím je u předběžného opatření proti domácímu násilí podle § 76b o. s. ř. Konstituuje totiž právo na ochranu držby jako procesní právo, aniž by respektoval jeho hmotněprávní podstatu. Navíc pokládá řízení směřující k ochraně poslední pokojné držby za řízení ve věci samé, i když se podle hmotného práva jedná o proces, který má zabezpečit poslední pokojnou držbu jen prozatímně. Návrh neřeší, co se stane, pokud žalovaný následně vyvolá řízení, v němž úspěšně uplatní hmotněprávní okolnosti, které mu § 178 a násl. návrhu zapovídají. V takovém případě vůči sobě budou stát dvě meritorní rozhodnutí ve věci samé, aniž by došlo k novele § 163 o. s. ř., která by vztah mezi těmito verdikty vyřešila.¹⁰

Z výše uvedeného je zřejmé, že se zákonodárce v posledních letech opakovaně pokouší vytvořit zvláštní typy řízení, která mají ve zrychleném režimu zabezpečit ochranu zákonodárcem aktuálně preferovaného (a nejistého) hmotného práva, aniž by se předmětem soudního projednání staly veškeré skutečnosti, které jsou pro prověření hmotného práva podstatné. Taková řešení zapadají do kontextu celkové snahy legislativy o urychlení civilního řízení na úkor dokazování.

Opouštění konceptu veřejného projednání věci

Návrh ZZŘ zavádí termín tzv. jiného soudního roku. Podle § 18 odst. 1, 2 návrhu považuje-li to soud za vhodné, svolá k projednání věci jiný soudní rok a přizve k němu účastníky řízení. Termín, způsob a místo jiného soudního roku určí předseda senátu podle okolností případu a charakteru projednávané záležitosti. Při jiném soudním roku lze výjimečně provádět dokazování, není-li to v rozporu s povahou projednávané věci.

⁸ Viz návrh § 377 a násl. ZZŘ ve znění k 5. 12. 2012.

⁹ Připomínky zmocněnkyně vlády pro lidská práva byly projednány při zasedání legislativní komise ministerstva spravedlnosti zabývající se novelizacemi procesních předpisů, jež probíhalo od 2. do 4. 12. 2012.

¹⁰ Ust. § 163 o. s. ř. řeší případy, kdy se původní rozhodnutí o tomtéž stane obsolentní, neboť je nahrazeno novým verdiktem (např. řízení o výchově a výživě nezletilých, o určení v budoucnu splatných dávek nebo splátek).

Tzv. jiný soudní rok do jisté míry relativizuje princip veřejného soudního jednání ve věci samé, který vyplývá jak z Evropské úmluvy o lidských právech (čl. 6 odst. 1), tak z Ústavy (čl. 92 odst. 2) a Listiny (čl. 38 odst. 2). Připouští totiž, že jednání může být u některých typů řízení a za určitých okolností i neveřejné, považuje-li to předseda senátu za přínosné. Na první pohled tedy lze mít pochybnosti o správnosti konceptu „jiného soudního roku“.¹¹

Na druhé straně nelze odestát, že právě neformální rokování mimo soudní budovu daleko spíše umožní osobám, které jsou z různých důvodů omezeny ve svobodném pohybu (nebo i nezletilým) vyšší míru účasti na projednání jejich záležitosti, neboť rokování se bude moci uskutečnit např. ve zdravotnickém nebo sociálním zařízení, v němž se zdržují a do nichž veřejnost nemá přístup. Jiný soudní rok by měl zároveň zabezpečit, že pro rozhodnutí podstatné skutečnosti budou obajsněny (a to i cestou dokazování) v přítomnosti všech účastníků. Jedině tak bude naplněna ústavní zásada ústního, přímého a rovného civilního procesu.¹²

Problematiky konfliktu principu veřejnosti na straně straně jedné a zásady ústního a přímého soudního jednání na straně druhé si již český zákonodárce povšiml a novelou o. s. ř. č. 404/2012 Sb. revidoval stávající detenční řízení tak, aby právo účinné účasti vyšetřovaného bylo posíleno.¹³ Potřeba legislativně řešit konflikt principu veřejného jednání a do jisté míry opoziční právo imobilních osob na přítomnost při rozhodování o jejich záležitostech vyplývá i z nového civilního kodexu. Např. podle § 55 odst. 1 NOZ k omezení svéprávnosti lze přistoupit až po zhlédnutí vyšetřovaného a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Totéž platí v případě rozhodování o přípustnosti zásahu do integrity člověka neschopného vlastního úsudku (§ 102 NOZ) a před rozhodnutím o ustanovení opatrovníka (§ 471 odst. 1 NOZ). Zároveň nový kodex zdůrazňuje, že soud má u osob, které z objektivních důvodů nejsou schopny efektivní účasti při formálním jednání soudu, učinit opatření ke zjištění jejich názoru, je-li řízení vedeno o jejich právech a povinnostech (např. § 106 odst. 1, § 107 – § 109 NOZ).

Tzv. jiný soudní rok by mohl být funkčním nástrojem, který by soudům umožnil vyvažovat mezi principem veřejného jednání ve věci samé a právem účastníka na proces konaný v jeho přítomnosti.

Společný návrh na rozvod aneb návrat k iurisdictio voluntaria

Připomeňme, že česká teoretická procesualistika v současnosti vychází ze tří základních kon-

ceptů odlišení sporného a nesporného řízení. První z nich hledá rozdíly mezi sporným a nesporným řízením v procesních zvláštlostech řízení, která pokládá za nesporná. Z procesního pojmání odlišností mezi sporem a „nesporem“ vychází např. pojetí, podle něhož v nesporném řízení má odpovědnost za zjištění pravého stavu věci soud, ve sporech účastníci. Druhý pohled umožňující odlišení sporů a „nesporů“ vychází nikoli z procesního, ale z materiálního (hmotného) práva. Např. Štajgr uvádí, že ve sporném řízení soudy řeší reálný rozpor mezi hmotněprávními zájmy účastníků, v „nesporech“ k takové hmotněprávní neshodě během řízení nedochází.¹⁴ Rozdíl mezi sporným a nesporným řízením je možné hledat i mimo rámec pozitivního práva a založit toto dělení na předpokladu, že existují společenské vztahy, které mají požívat vyšší míry ochrany než jiné vztahy. Právní vztahy s vyšší mírou ochrany musí být procesním právem chráněny i preventivně, tedy ještě předtím, než dojde k jejich porušení.

Návrh ZZŘ se neztotožnil s žádným z výše uvedených přístupů. Základní teoretickou otázku, jaký je rozdíl mezi sporným a tzv. nesporným řízením, ponechává bez výslovné odpovědi. Obsahuje jen útlou tzv. obecnou část (méně než 30 paragrafů) a výslovně sděluje, že „nestanoví-li tento zákon jinak, postupují soudy v řízeních upravených tímto zákonem podle ustanovení o. s. ř.“. Návrh zákona tedy k řízením, která vykazují odchylky vůči obecné procesní úpravě, přistupuje jako ke konglomerátu různých procesů, které mají jen málo společných znaků. Obdobný přístup k tzv. nesporným řízením není v Čechách zcela ojedinělý,¹⁵ byť musíme připustit, že je teoreticky plochý. Avšak za situace, kdy u nás nepanuje jasná shoda na vymezení hranic sporného a nesporného řízení ani v teorii, lze jen stěží očekávat, že pozitivní právo zaujme jiný přístup.

A přesto návrh ZZŘ přináší koncepční inovaci – do jisté míry se přiklání k prapůvodnímu (římskoprávnímu) vnímání nesporného řízení jako procesu, na jehož výsledku jsou účastníci (na rozdíl od sporu) předem dohodnuti a oba si shodně přejí dosáhnout téhož výsledku, který bude zachycen v pro ně závazné veřejné listině

¹¹ Srov. s Winterová, A. *Malá úvaha nad civilním procesem*. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica č. 4/2004.

¹² K obsahu těchto zásad blíže viz Winterová, A. a kol. *Civilní právo procesní*, 5. vydání. Praha: Linde Praha, 2008, s. 69–73.

¹³ Viz důvodová zpráva k zákonu č. 404/2012 Sb. a v ní obsažené odkazy na rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věcech Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ze dne 27. března 2008, a Tupa proti České republice, č. 29822/07, ze dne 26. května 2011.

¹⁴ Viz Štajgr, F. v Některé teoretické otázky civilního práva procesního. *ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE*. PF UK Praha, 1969, s. 47–48.

¹⁵ Viz Ott, E. *Řízení nesporné*. Praha: Všehrd, 1905.

(tzv. *iurisdictio voluntaria*).¹⁶ Především zavádí tzv. společný návrh na rozvod manželství.¹⁷ Vyhoví-li soud takovému návrhu, nelze jeho rozsudek napadnout odvoláním (§ 372 předlohy). Návrh ZZŘ také motivuje civilní soudy k tomu, aby i v tzv. nesporném řízení respektovaly dohodu mezi účastníky řízení. Rozhodnutí o schválení dohody mezi účastníky řízení totiž nemá obsahovat odůvodnění (§ 10 odst. 2 předlohy). Návrh ZZŘ sice nesděljuje, že by dohodu nebylo možné napadnout odvoláním, není však vyloučeno, že nepřípustnost odvolání do schválené dohody budou soudy dovozovat z povahy věci, mj. právě z toho, že rozhodnutí o schválení dohody neobsahuje odůvodnění a je tedy odvolacím soudem reálně nepřezkoumatelné.

V českých poměrech neobvyklý náhled, podle něhož rozdíl mezi sporným a nesporným řízením je dán postojem a přístupem účastníků k projednávané záležitosti, je možné pokládat za celoevropský trend.¹⁸ Požadavek na redukci pravomoci orgánů veřejné moci včetně soudů k zasahování do soukromoprávních vztahů majících tradičně tzv. nespornou podstatu lze vyvodit i z NOZ – např. z ust. § 809 a násl. NOZ vyplývá, že nejen orgán sociálněprávní ochrany dětí, ale především rodiče nesvéprávného dítěte mají mít vliv na výběr osoby, která se stane osvojitelem.

Na závěr

Část inovací, s nimiž počítají návrhy nových procesních předpisů doprovázejících nový občanský zákoník, je třeba pokládat za nevhodné. Není správné, pokud řízení ve věci samé (např. řízení o ochraně poslední pokojné držby) bude redukováno na formální proceduru, v jejímž rámci nebude možné sporné právo v úplnosti projednat. Snaha posílit pozici osob, které se shodou okolností ocitly v určitém hmotněprávním

postavení (např. poslední pokojný držitel nebo osoba, která o sobě tvrdí, že byla obětí tzv. domácího násilí) není legitimním důvodem, který může setřít rozdíl mezi předběžným opatřením a meritorním rozhodnutím.¹⁹

Na druhé straně je třeba se na základě navrhovaných změn opravdově a bez emocí zamyslet nad tím, zda některé dosud nezpochybňované principy českého civilního procesu jsou v dnešní době tak nosné, jak uvádí teorie. Princip veřejného (a proto i více formálního) projednání věci selhává za situace, kdy některý z účastníků je objektivně omezen ve svých schopnostech vystupovat v jednacím síni nebo pokud mu taková forma rokování může přivodit psychickou nebo sociální újmu (např. nezletilé dítě vyslychané na veřejnosti).

Není třeba, aby kodex nesporných řízení, jímž ZZŘ jistě je, upravoval jen ta řízení, která jsou nepochybně nesporná. Do zákona o nesporných řízeních je možné začlenit i některá sporná řízení, pokud se týkají těžce nebo obdobně hmotněprávní materie jako řízení, která typově do zákona o „nesporech“ patří. Proto nepokládám za chybu, pokud návrh ZZŘ obsahuje i úpravu řízení o rozvod manželství, neboť tento zákon upravuje prakticky veškerá řízení ve věcech rodinných.

¹⁶ Viz Kincl, J., Urfus, V. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, s. 152.

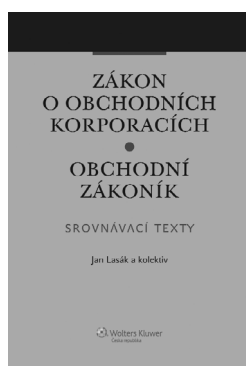
¹⁷ Podle § 361 odst. 1, 2 návrhu ZZŘ řízení o rozvod manželství je možné zahájit na návrh jednoho z manželů nebo společným návrhem obou manželů. Podá-li návrh na rozvod jeden z manželů a druhý z manželů se k návrhu připojí, postupuje soud stejně, jako by bylo řízení zahájeno společným návrhem.

¹⁸ Srov. např. s. Nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 ze dne 21. dubna 2004, kterým se zavádí evropský exekuční titul pro nesporné nároky. – Tento předpis za tzv. nesporný nárok pokládá soudem přiznané plnění, které dlužník v soudním řízení výslovně uznal nebo proti němu nebrazil, ačkoliv k tomu měl příležitost (čl. odst. 1 Nařízení).

¹⁹ Srov. s Macur, J. K problematice urychlování civilního soudního řízení. *Právní rozhledy*, č. 9/1998 nebo s Winterová, A. Možnosti a hranice reformy směřující ke koncentraci a zrychlení civilního soudního řízení. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* č. 4/2004

Publikace nakladatelství Wolters Kluwer ČR, a. s.

www.wkcr.cz

Zákon o obchodních korporacích. Obchodní zákoník. Srovnávací texty

Jan Lasák a kolektiv

Zákon č. 90/2012, o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), který s největší pravděpodobností nabyde účinnosti od 1. 1 2014, upravuje problematiku dosud obsaženou v části druhé obchodního zákoníku. Tato oblast tak dostává podobu speciálního zákona. Kromě strukturálních změn jde ovšem hlavně o změny samotné právní úpravy.

Bude tedy naprostou nutností se dobře orientovat v nové úpravě. A právě z těchto důvodů Vám naše publikace přináší přehledný text srovnávající nový zákon o obchodních korporacích s dosavadní úpravou.

Nutnost pro každého, kdo se zabývá obchodním právem!

Cena 499 Kč, brož. – AKCE: V měsíci březnu neúčtujeme poštovné a balné!

Publikaci lze objednat na www.wkcr.cz, e-mail obchod@wkcr.cz, tel. 246 040 400, nebo na adrese Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3. Při osobním nákupu přímo v nakladatelství získáte slevu 15 %.